

Ramon M. Nogués

L'article analitza l'eventual alternativa del posthumanisme en el panorama d'una possible alteració de l'espècie humana en el marc de l'antropocè. Es proposa una anàlisi del tema de la mort com a desencadenant inconscient del refús a la nostra condició d'espècie. Es preveu també la controvèrsia a l'entorn de la bondat de la naturalesa. En el rerefons del tema es considera el sentit que pot tenir instaurar una guerra contra Gaia i com cal enfocar el tema des del principi de responsabilitat global davant de la vida.

Posar nom a les coses és una de les funcions centrals d'ordenació de la realitat a la qual recorrem els humans per ordenar el caos. Els fenòmens reals són mòbils i tenen fronteres poc definides. Posar-hi nom ens ajuda a pensar-los. La humanitat es troba en una situació de fulgurant canvi des de fa aproximadament un segle, i aquesta situació ens comença a fer pensar si el fenomen mereix ja un nom concret perquè no rebentin les costures de la denominació del que succeeix; així ho podríem definir. La paraula podria ser *posthumanisme*. Designaria una fase del procés d'hominització/humanització que suposaria la superació de la condició d'espècie que inicialment ens va definir en la biosfera. El 1927 Julian Huxley en la seva obra *Religion without revelation* encunyava el concepte de transhumanisme, que uns quaranta anys més tard donava lloc a la World Transhumanist Association, posteriorment convertida en Humanity Plus, que propugnava un transhumanisme garantit pels progressos científics. Algunes derivacions secundàries del moviment es donaren en algunes pintoresques propostes i realitzacions nord-americanes en relació amb la crioconservació de cadàvers, tot esperant alguna solució futura a la mort. Té sentit parlar de transhumanisme o posthumanisme?

Espècie humana i especiació antropocènica

Tradicionalment, des que Carl von Linné reallità la seva fabulosa empresa de posar ordre

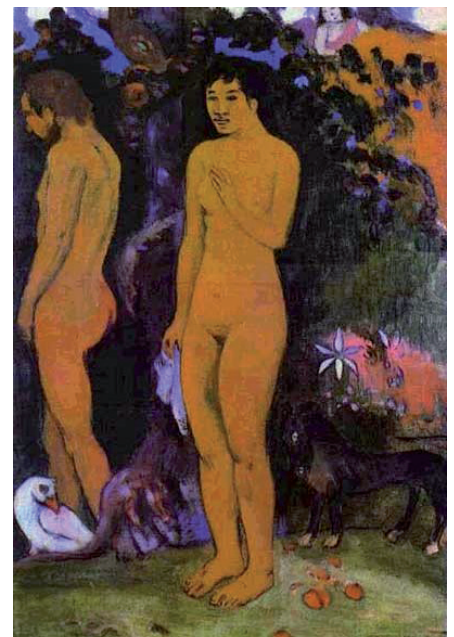
en els vivents, s'ha consensuat una definició d'espècie que designa un conjunt de vivents capaços de reproduir-se sense limitació entre ells, dependents dels substrats sòlids dels quals viuen o dels fluids en els quals es mouen, i articulats amb tots els altres vivents amb els quals conviuen en les seves biocenosis, i dels quals depenen per a la subsistència. Una espècie, doncs, mai no està sola, és totalment subsidiària dels mil paràmetres de tot tipus en els quals està engalzada.

Des de molt antic els humans hem dignificat la nostra espècie considerant-la la «mesura de totes les coses» tal com ja Vitruvi anunciava i Leonardo da Vinci exposà gràficament en nombroses obres. Es tracta d'un reconeixement de la nostra innegable originalitat, però, ha arribat aquesta originalitat a poder acomiadar-nos de la nostra condició inicial d'espècie humana per col·locar-nos com a posthumans? Certament l'activitat humana a través de la seva potent incidència cultural i tècnica ha acabat modulant els fenòmens d'especiació pròpia i de moltes altres espècies, tal com és discutit avui en els àmbits científics. L'època antropocènica sembla que modifica els processos d'especiació associats a la presència humana. El que està en discussió en la controvèrsia sobre el posthumanisme és si aquesta alteració pot fer que l'espècie humana estigui donant lloc a una nova espècie «posthumana» que estaria marcada per modificacions essencials de la seva biologia i per la implantació d'artefactes tècnics que modificarien avantatjosament les capacitats biològiques.

Què fem amb la mort?

En el fons de tot el debat hi ha el tema de la mort i del mal veïnatge que hi tenim. La mort (tan evidentment natural!) ens molesta profundament i aquesta molèstia la portem al cor. No és mala recomanació fer, en relació amb això, un examen d'inconsciència, és a dir, d'allò que portem a la ment i no acabem de digerir. Des dels principis de la civilització els mites fundacionals, dels quals encara viu la gran majoria de la humanitat, han intentat explicar la mort com una aparició estranya al disseny «normal» de la vida humana. Els mites

bíblics que han conformat la cultura occidental s'inicien amb uns poemes en els quals la mort apareix com la conseqüència d'un conflicte inicial, prèviament al qual el projecte no incloïa la mort. En el *Gènesi* bíblic la primera parella, feliç al Paradís, s'enfronta a la mort com a conseqüència d'haver intentat assolir la saviesa absoluta sobre el bé i el mal (Gen 2,17 i 3,17). Ara sembla que els humans actuals, a través de la saviesa absoluta de la ciència i els mites tecnològics associats, pretenem d'exterminar la mort i aspirar a un Paradís, no al començament sinó amb vista al futur. Més enllà de propostes científiques pel que fa a això, convindria analitzar a fons quin és el tipus de rebuig que manifestem respecte a la nostra condició de criatures de la naturalesa terràquua. La biologia i la filosofia postdarwiniana van tenir una feina important en deixar clar que l'espècie humana era una més de les espècies vivents (admesa la seva singularitat cultural), i de mica en mica sembla que ens entestem a anunciar que hem descobert la possibilitat de deixar de ser-ho. Hi ha una curiosa inversió de punts de vista, i ara són sectors científics de sensibilitat materialista els que tendeixen a negar la mort, mentre que sectors espiritualistes recorden que l'espècie humana és una més de les es-

pècies vivents, i per tant, mortal per naturalesa, i que cal acceptar serenament aquesta condició.

La longevitat absoluta dels humans no ha augmentat pràcticament des de fa segles. El límit estaria al voltant dels cent deu anys, amb alguna escadussera excepció. El que ha augmentat espectacularment és l'esperança mitjana de vida (l'edat a la qual moren la majoria d'un grup), esperança que en el darrer segle pràcticament ha doblat en els països desenvolupats i amb sistemes de salut excel·lents (entre aquests Catalunya, al costat del Japó, Suècia o Austràlia), i això és un èxit espectacular de la medicina però no aporta cap novetat als paràmetres fonamentals de l'espècie. De fet, sovint es parla de la fantasia de fer recular espectacularment la longevitat i «derrotar» (*sic*) la mort. R. Brai-doti ha analitzat bé aquestes fantasies, que sembla que volen negar la mort. Les anàlisis científiques confirmen la visió crítica respecte dels «projectes» d'ajornar espectacularment la mort. M. Kaerberlein fa notar ben recentment que vèncer la vellesa és de moment purament un projecte teòric i ho comenta a propòsit de la revisió dels principals projectes que estan sobre la taula (telòmers, cèl·lules mare, mitocondris, microbiota...). Tot i així, el tema és sucós per als mitjans. La revista *New Scientist*, en el número de 19 de setembre de 2015 titulava en portada: «Renew Yourself. Why ageing isn't irreversible», i a dins, titulava un article: «Out with the old». La revista *La Recherche* corresponent a l'octubre de 2015 dedicava també un dossier al tema amb un conjunt de reflexions realistes i assenyades, una de les quals titulava: «Tuer la mort, est un crime contre la humanité», i acompanyada d'una refle-

xió d'un uròleg cirurgià que lamentava que els transhumanistes estiguin guanyant sense haver plantejat batalla.

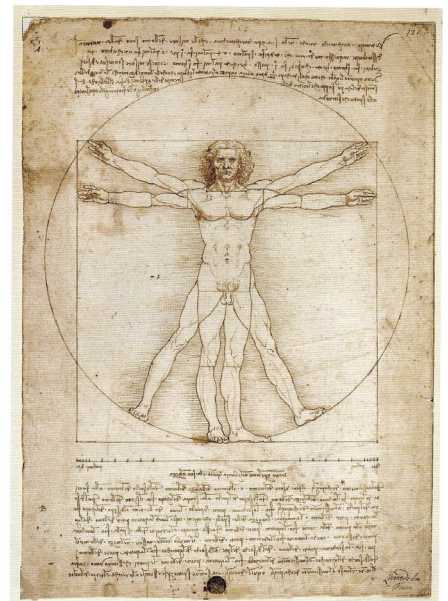
Els èxits tecnològics no passen de ser una ortopèdia admirable i digna de tot elogi, però que no toca en res el centre de la naturalesa de l'espècie, siguin ortopèdies genètiques, fisiològiques, tissulars o mecàniques: sempre són afegitons per millorar una naturalesa que resta intocada com a tal. De fet, una modificació de l'espècie que permetés considerar-la «més enllà» de l'espècie humana (per exemple, eliminar la mort o ajornar-la impertinentment, de manera que els cicles cel·lulars canviessin els plantejaments) suposaria una «esmena a la totalitat», és a dir, canviar els paràmetres essencials que ens defineixen. Això és tan pretensió com si en cosmologia es volguessin canviar les constants cosmològiques a fi de construir un altre cosmos. De fet, la hipercomplexitat del vivent escapa encara a la nostra comprensió. Només faltava l'epigenètica i les seves sorpreses per acabar de complicar el panorama de la complexitat de la vida. Jacques Monod en el seu conegut llibre *Le hasard et la nécessité* intentava definir la vida amb tres expressions, *téleonomie*, *morphogenèse autonome* i *invariance reproductive*, expressions sàvies per designar tres banalitats de la vida que tothom coneix perfectament, i que no expliquen res del que designen. Ara com ara, cap modificació de les que hem fet sobre la nostra espècie altera el més mínim la dinàmica conjunta sobre la qual es basa el vivent. Es parla sovint de vida artificial però ningú no ha posat en marxa res que s'assembli a una alternativa a la vida tal com la coneixem. Tot els intents són petits afegitons dependents de la vida tal com és. En aquest context parlar de nova espècie humana resulta una mica pretensió.

A propòsit d'una peculiaritat sorprenent de l'espècie humana (la intel·ligència abstractiva i la consciència reflexiva), i amb una certa superficialitat, es fan propostes i prediccions poc concretades que anuncien la superació de la intel·ligència i la consciència. J. Serrano, especialista en projectes complexos, anunciava a «La contra» de *La Vanguardia* (2 setembre 2015)

en relació amb la publicació d'un llibre seu (*El hombre biónico*): «Una sola màquina serà més intel·ligent que la humanitat», frase que dona per establert què és la intel·ligència i la consciència, simplificant conceptes i confonent segurament la complexitat de la intel·ligència humana amb l'espectacularitat que pot oferir una base de dades i els protocols per explotar-la, tema que té poc a veure amb la intel·ligència humana, complexa interacció de dimensions de sentiments i raonaments.

Ser natural, és bo o dolent?

En el rerefons de tot el debat sobre transhumans i posthumans hi ha l'etern problema de caire filosòfic i base biològica que consisteix a aclarir si sentir-se «natural» és bo o dolent, és desitjable o rebutjable. Una revista francesa de filosofia publicava recentment una reflexió sobre el tema a propòsit de la COP21 de París, i sota el títol de portada «La Nature, a-t-elle toujours raison». En el dossier en qüestió, després d'unes consideracions sobre l'època antropocènica a la qual ens veiem abocats, recollia dotze opinions històriques sobre la natura i la seva valoració en la cultura occidental, que partint d'Hesíode i passant per Aristòtil, Epicur, els estoics, Tomàs d'Aquino, Galileu, Descartes, Rousseau i Darwin, arriba fins a Heidegger o

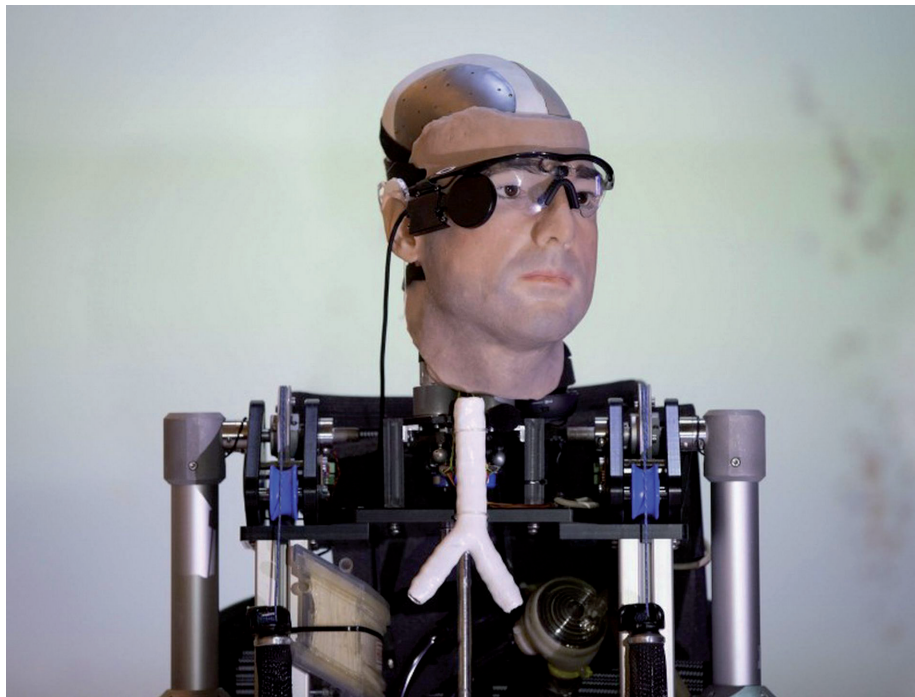
Posthumans o humans feliços de ser-ho?

Lovelock. Hi ha tota la panòpia d'opinions entre les quals va oscil·lant la nostra comprensió de la naturalesa. Fer nostra (dels humans) la naturalesa ha estat un repte històric. A mesura que el poder tecnològic humà va agreujant les perspectives de la sostenibilitat de la Terra apressada pels requisits exosomàtics, l'esgotament de recursos, la contaminació, l'explosió demogràfica, i la necessitat de la justícia, comencem a dubtar que el repte de fer nostra la Terra tingui sentit. Més aviat creiem que cal mentalitzar-nos que som una part (una espècie) de les que constitueixen la biosfera que cobreix la Terra, i que el que ens cal és aprendre a respectar la natura. Quina perspectiva adopta els transhumanisme o el posthumanisme en aquesta col·lisió de significacions i valoracions? En aquest panorama cal una recuperació d'una ciència humanista, no temptada d'actuar com a aprenent de bruixot, respectant l'entrellat de dades i valors en què ens movem, i presidit per una actitud que, des de sempre, s'ha anomenat humilitat davant de la realitat, amb vista a respectar-la.

Molts creuen que només una actitud «espiritual» que consistiria a conèixer profundament la natura, respectar-ne les dinàmiques profundes, acceptar les regles que nosaltres vivim com a limitacions, tot treballant per millorar la nostra condició i presència en ella, ens pot ressituar i ordenar l'ús dels fabulosos recursos tècnics que els humans hem descobert.

En guerra contra Gaia? Una fugida endavant

L'interrogant sobre la guerra contra Gaia és de Lovelock. El pare de la teoria de Gaia anuncia-

va que si entrem en guerra amb Gaia, perdrem la guerra. Podria ser que el transhumanisme signifiqués la «campanya de Rússia» de les guerres de Napoleó o Hitler, i que el «general hivern» acabés venent «naturalment» l'incòmode enemic en què s'ha convertit l'espècie humana. Al cap i a la fi, si anessin molt maldades, els que ho tenen més bé per sobreviure en una Terra malmesa no som els mamífers sinó els bacteris. Un notable filòsof contemporani, Han Jonas, va reflexionar molt a fons sobre la presència humana a la Terra des de la perspectiva biològica: la primera reflexió fou sobre el principi de responsabilitat a propòsit de la ci-

vilització tecnològica i una segona reflexió fou sobre la vida mateixa. En la segona d'aquestes obres Jonas evocava la necessitat d'agermanar la filosofia de l'organisme amb la filosofia de l'home. L'organisme humà potser no cal que sigui transhumà, sinó simplement humà a fons. Parlar massa de transhumanisme quan estem en risc de malmetre la Terra, tenim pendents exigències elementals de justícia i el repte de solucionar tant dolor com afecta la humanitat, podria semblar que és simplement una «fugida endavant». Potser ens cal saber estar simplement contents de ser humans. •

Ramon M. Nogués (Barcelona, 1937). Té estudis de filosofia i teologia, doctor en biologia. Ha estat professor d'antropologia biològica a la UAB. Ha fet investigació en dinàmica de poblacions i evolució cerebral. Membre de diverses comissions oficials de bioètica.